

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA BOBEDI (SAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2019

GAUTENG

MEPUTSO: 120

NAKO: Diiri tše 2½

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 14.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE NNE, e lego YA A, YA B, YA C le YA D.

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Kakaretšo	(10)
KAROLO YA C:	Thutapolelo le Tšhomišopolelo	(40)
KAROLO YA D:	Dingwalo	(40)

2. Araba dipotšišo go tšwa dikarolong KA MOKA.
3. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.
4. Thalela fao karolo e felelago gona.
5. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.
6. Tshela mothalo mafelelong a karabo YE NNGWE le YE NNGWE.
7. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.
8. Nako yeo e šišinywago:

KAROLO YA A:	Metsotso ye 50
KAROLO YA B:	Metsotso ye 20
KAROLO YA C:	Metsotso ye 40
KAROLO YA D:	Metsotso ye 40

9. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

SETSOPOLWA SA A**IDOLS SA – KUTOLLO YA TALENTE**

1	Idols SA ke lenaneo la thelebišene mo bokgoni bja go opela bo utollwago gona. Maikemišetšo a lenaneo le la Idols SA ke go phadišana ka go opela le go hwetša seopedi se se kaonekaone mo Afrika-Borwa. Ke fao bafsa ba go tšwa diprofentsheng tša go fapana ba itekago mahlatse ka ge go na le meputso ya godingwana.	5
2	Lenaneo le le hwetšwa go DSTV kanaleng ya 163 Mzansi Wethu. Go tloga mola lenaneo le le thongwago ka Matšhe 2002 botse le bothakga bo namelela ngwaga ka ngwaga. Batho bao ba ratago go tsenela phenkgišano ye ba swanelwa ke go tsenela diteko pele. Baahlodi ba sepela le diprofense go hlaola ba mantšu a bokgoni bja go opela. Gona moo mašabašaba a bafsa a dumelelwa go tšweletša bokgoni bja bona. Botse le bothakga di thoma go bonala ge go šetše baphenkgišane ba 16. Go diphenkgišano tše bjalo mabenkele a diaparo le ona a thuša ka dibaotšhara le tše dingwe.	10
3	Diopedi tša go swana le boKarabo Mogane, Khaya Mthethwa, Musa Sukwene le ba bangwe ke tšona dipoelo tša Idols SA. Gona diphadišanong tše babogedi ba lenaneo le le bona ba dumelelwa go boutela yo ba mo ratago. Seopedi sa diboutu tša fase se boela gae go fihla ge go hwetšwa mothopasefoka.	15
4	Yanga Sobetwa wa mengwaga ye 17 le Thato Makape ke bafsa bao ba ikhweditšego ba le go makgaolakgang. Baahlodi Randall Abrahams, Unathi Msengana le Somisi Mhlongo ba ile ba ba magahlanong a ditsela ge ba bapetša baphenkgišane ba. Bona ba thušitšwe ke gore selepe se tšwa go diboutu tša babogedi.	20
5	Go iša dipelo tša batho fase, go be go memilwe diopedi tša bomahlwaadibona e lego boKwesta, Lindokuhle yo a tsebegago ka Mlindo <i>the vocalists</i> le Thabsie. Ge go sa ipshinwa ka diopedi tše ke ge ditokišetšo tša go bala dipoelo di dirwa. Mna. ProVerb e lego mosepediši wa lenaneo o be a eme ka go tla go fa dipoelo tša diphadišano.	25 30

- 6 Yanga! Gwa goeletšwa bjalo ka ge e le mothopasefoka wa legato la maemo a bo14. Yanga ge a botšišwa ka maikutlo a gagwe yena o fetotše ka boikokobetšo gore o ikwa a thabile kudu.
- 7 Kanale ya 24 e mmošišitše ka bokamoso bja gagwe ka morago ga phenyo ye. Yena ge a fetola a re e sa le a eba le peakanyo lebaka la mengwaga ye 10 gore o nyaka go ba ngaka ya mmimo gomme seo se ya go phethagala. O tšwetše pele ka gore o nyaka go gogela bafsa go Modimo ka Mmino wa Sedumedi. 35
- 8 Ge yena a botšišwa ka ba lapa la gabo, o fetotše le mare a sa metše gore o kgonne ka lebaka la thekgo ya batswadi ba gagwe. O re o be a re ge a opela a le sefaleng, ge a ka ba bona o be a ntšha ka ga tšhwene e le gona go leka go thabiša batswadi ba gagwe. 40
-
- 9 Mošomo wo mogolo wa batswadi ke go thekga bana ba bona. Bana ba se kgethelwe mošomo wo ba ka o šomago eupša ba eletšwe.
- [E amantšhitšwe go tšwa go www.googleIdols SA]

- 1.1.1 Ke eng seo se dirwago go Idols SA go ya ka lefoko la mathomo? (1)
- 1.1.2 Ke ka lebaka la eng lefoko le la gore 'Idols SA ke ya batho ba mengwaga ka moka' e se nnete? (1)
- 1.1.3 Efa thelebišene le kanale tšeo lenaneo le le hwetšagalago go tšona. (2)
- 1.1.4 Tsopola maina a diopedi tšeo di tšweleditšwego ke Idols SA TEMANENG YA 3. (3)
- 1.1.5 Ngwala baahlodi BA BARARO bao ba tšerego karolo legatong la maemo a bo14 la Idols SA. (3)
- 1.1.6 Ka dintlha TŠE PEDI tšweletša ka mo mmimo o holago setšhaba ka gona. (2)
- 1.1.7 Kgetha karabo ya maleba. Yanga o re ge a be a opela o be a **ntšha ka ga tšhwene** ge a bona ba gabo. Se se ra gore: (1)
- A O opetše ka lešata le legolo.
B O opeletše godimo kudu.
C O opetše ka bothakga bjo bogolo.
D O etše ka lentšu le lesese kudu.

- 1.1.8 Hlaloša mebolelwana ye:
- (a) ... ba ba magahlanong a ditsela. (1)
- (b) Go iša dipelo tša batho fase. (1)
- 1.1.9 Ka ntlha E TEE tšweletša ka moo Idols SA e ka thušago ekonomi ya Afrika-Borwa ka gona. (1)
- 1.1.10 Kgetha tlhalošo ya maleba go tšwa KHOLOMONG YA B o e nyalantšhe le leina go KHOLOMO YA A. Ngwala fela tlhaka (a–d) le tlhaka/tlhalošo (A–E) ya maleba.

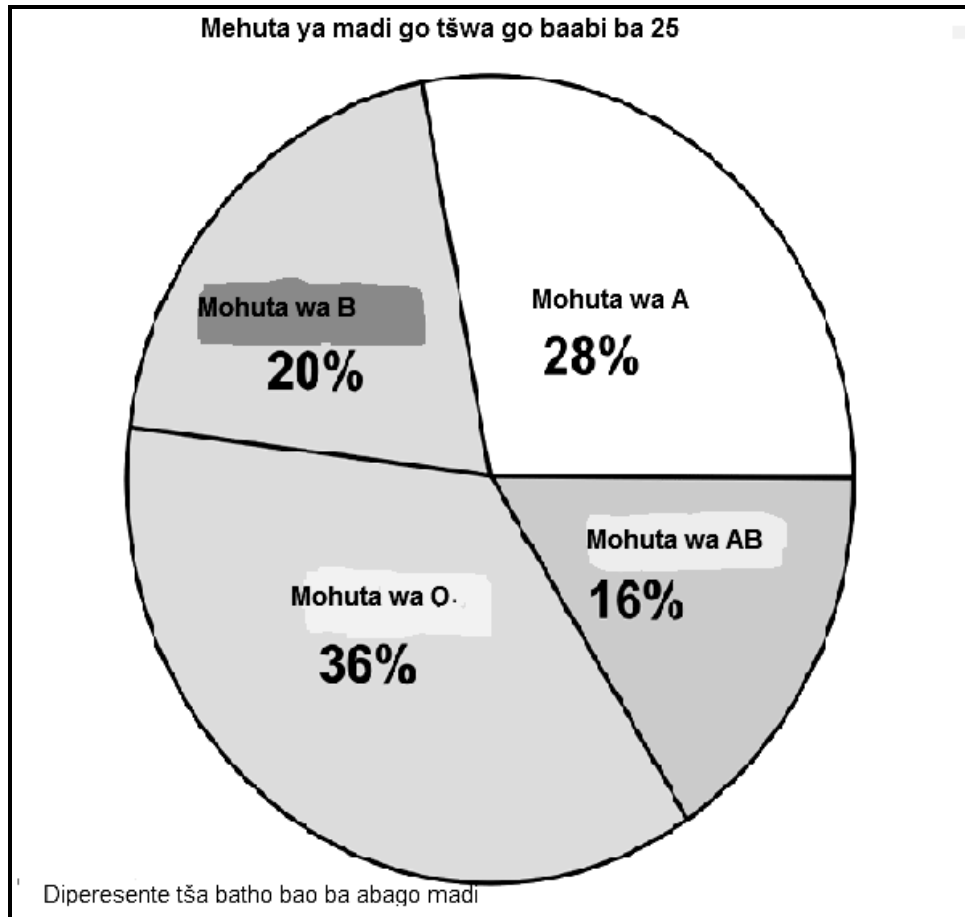
KHOLOMO YA A	KHOLOMO YA B
(a) Mna. ProVerb	A Sebini sa Khoreokrafi.
(b) Yanga	B Seopedi sa mmino wa RNB.
(c) Kwesta	C Seopedi sa mmino wa <i>Reggae</i> .
(d) Mhlongo Somisi	D Mothopasefoka wa Idols legatong la 14.
	E Mogaši wa Idols SA.

(4 x 1) (4)

- 1.1.11 Tšweletša ka mo batswadi ba nago le seabe go tšweleleng le go palelweng ga bana ba bona. (2)
- 1.1.12 Maikutlo a gago ke afe mabapi le bana bao ba tsenelago diphadišano tša mohuta wo ba se ba fetša mphato wa marematlou? Fahlela ka lebaka la maleba. (2)

1.2 Lebeledišiša seswantšho se sa ka tlase gore o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETSOPOLWA SA B

[Mothopo: Quest for Science, 2011]

1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Ke mohuta ofe wa madi wo o abiwago kudu?

- A Mohuta wa B.
- B Mohuta wa A.
- C Mohuta wa O.
- D Mohuta wa AB.

(1)

1.2.2 Ke mehuta ye mekae ya madi ye e tšweletšwago mo seswantšhong se?

(1)

1.2.3 Ke ka lebaka la eng batho ba swanetše go aba madi?

(1)

1.2.4 Ka ntlha E TEE laetša bohlokwa bja go tseba mohuta wa gago wa madi.

(1)

1.2.5 Ge o be o le Tona ya kgoro ya Maphelo, ke eng seo o bego o ka se dira go hlohleletša batho go aba madi?

(2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša temana ye e latelago gomme o ntšhe dintlha TŠE ŠUPAGO tšeo motho a swanetšego go di gopola ge a eya maikhutšong.

HLOKOMELA:

- Ngwala dintlha TŠE ŠUPA.
- Šomiša mantšu a gago.
- Nomora mafoko a gago go thoma go 1–7.
- Ngwala lefoko LE LENGWE le LE LENGWE mothalading wa lona.
- Kakaretšo ya gago e se fete mantšu a 60.
- Laetša palo ya mantšu ao o a šomišitšego mafelelong a kakaretšo ka mašakaneng.

SETSOPOLWA SA C

Go ya maikhutšong ke selo se bohlokwa bathong. Gantši batho ga ba lemoge bohlokwa bjo gomme ba feleletša ba se sa šoma gabotse ka lebaka la go lapa. Mologadi ge a eletša batho o re bao ba yago maikhutšong ba swaneše go swara dilo tša bona ka moka go re ba iketle ka maikhutšo a bona. Peke ye kgolo ya go se imele

mohlomongwe ya go gogiwa e loketše leeto la kgole. Motho a tšee diaparo tša dihla tša go fapana ka gore ga a tsebe tša mo a yago. Tša marega, selemo le ge pula e ena. Meso ga e tsebege gobane le ba leratadima ba a akanya. Go bohloko go fihla mo o yago gomme o re ge o re o a hlapa o hwetše o tlogetše pekana ya gago ya tša go hlapa. Hlokomela gore o tšere tša go hlapa, tša go tlola le tša meriri di a nyakega.

Dipasa, difouno, dilapoto, dikhamera, dikarata tša pankka ga di a swanelwa go lebalwa. Dipuku tša go bala le tšona di a nyakega ka go fapafapana ga tšona go itloša bodutu ge o ikhuditše. Go ya ngakeng pele o tloga go bohlokwa gore o hlabelwe malwetši a itšeng ka ge dinaga di sa swane. Dihlare tša tšhoganetšo le tšona motho o swanetše go di swara. Hlokomela go notlela dipeke tša gago ka ge mahodu le ona a iphile maatla.

[Mothopo: *True Love*, 2018]

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

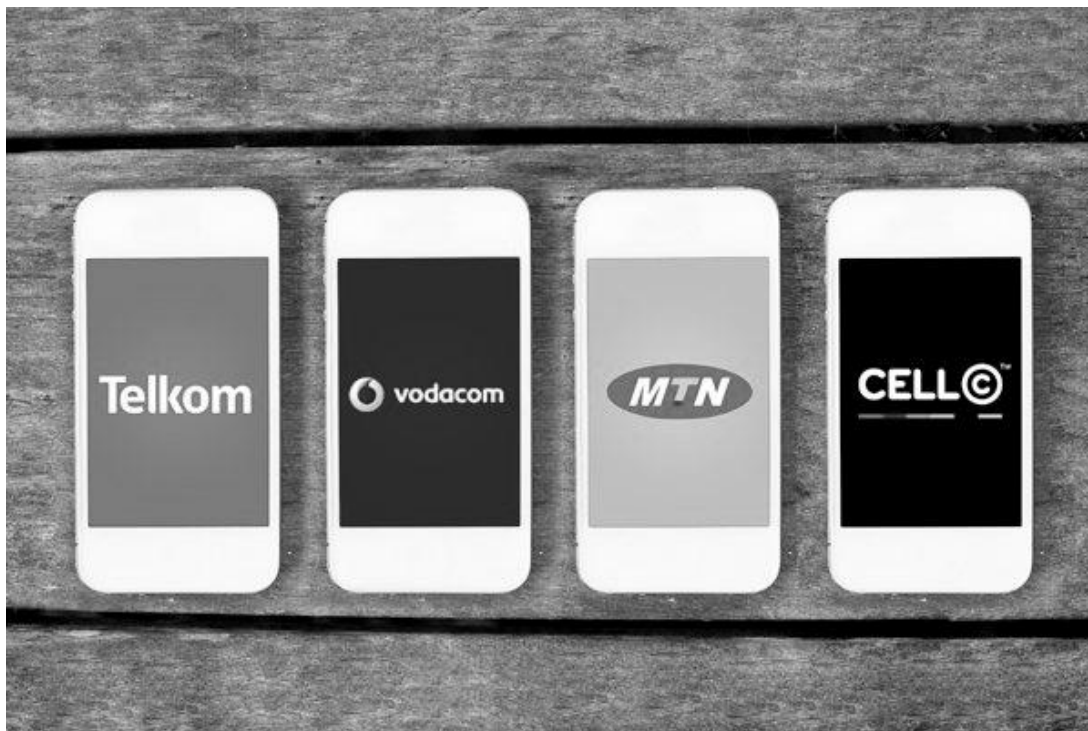
Lebedišiša papatšo ye gore o kgone go e tswalanya le karabo ya gago.

SETSOPOLWA SA D**NA O NYAKA GO TŠWELELA DITHUTONG TŠA GAGO?**

Dira seo barutwana ba bangwe ba se dirago.

Etela lebenkele la GAME o kgethe *Modern* wo o o ratago.

Tsena inthaneteng o hwetše tšohle tšeo di ka go thušago dithutong.

Reka o tee o hwetše o mongwe mahalaha!

[E amantšwe go tšwa go: www.communication.com]

- 3.1 Go bapatšwa eng papatšong ye? (1)
- 3.2 Papatšo ye e lebišitšwe go:
- A Batho ka moka
  - B Bašomi
  - C Barutwana
  - D Bahumi
- (1)
- 3.3 Ka dintlha TŠE PEDI laetša ka mo mmapatši a gogago šedi ya bareki ka gona. (2)
- 3.4 Laetša ka dintlha TŠE PEDI seo se tlogetšwego go ya ka dinyakwa tša papatšo. (2)

- 3.5 Tšweletša ka mokgwa wo mmapatši a jabetšago bareki ka gona. (1)
- 3.6 Leswao la tlabego papatšong ye le tšweletšang? (1)
- 3.7 Na mmapatši o ra go reng ge a re 'Dira seo barutwana ba bangwe ba se dirago'? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)

[10]**POTŠIŠO YA 4**

Lebeledišiša khathuni ye ya ka tlase o be o badišiše mantšu a ka dipuduleng gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

SETSOPOLWA SA E[E amantšwe go tšwa go: www.PHDCOMICS.com]

- 4.1 Kgetha karabo ya maleba. Leswao le '?' puduleng ya 1 le tšweletša:
- A Kgatelelo
B Pefelo
C Potšišo
D Nyamo (1)
- 4.2 Tsopola polelo ya kgethologanyo puduleng ya 3. (1)
- 4.3 Puduleng ya 1 efa lentšu leo le tšweletšago tlhompho. (1)
- 4.4 Kgetha karabo ya maleba. Polelommele ya mosadi puduleng ya 4 e tšweletša: (makalo/lethabo). (1)
- 4.5 Laetša phapano ya dipudula tša 2, 3 le 4. (3)
- 4.6 Mahlo a monna puduleng ya 1 a tšweletša eng? (1)
- 4.7 Molaotheo wa naga o reng mabapi le tiragalo ya khathuning ya go itšeela dilo tša motho ntle le tumelelo? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

5.1 Bala temana ya ka tlase gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETSOPOLWA SA F

Seota ke lesogana le lešweu la go ema ka dinao. Yena o goletše motsaneng wa Mouane gaMamabolo. O be a nyetše Nthomeng, mosadi wa sebotu sa go tšhaba meetse. Bao ba bego ba di dutše kgauswi ba be ba re Nthomeng o be a gwerane kudu le madila, e le monwana le lenala. Ka ge khudu e sa ke e lahla legapi la yona, Nthomeng o rile go goroga ka gabo Seota a napa a thoma go dira tšela a bego a ehlwa a di dira gagabo. O be a sa hlwekiši ngwako, a sa hlokomele mmatswale gomme a sa apee le bana. A itlhwela pareng. Go se go ye kae ke ge Seota a šetše a mo topile nta thekeng. Seota o ganne go bona tšeo ke moka a re: 'Mosatšana towe ntšwele motse.'	5
	10
	[Boithamelo]

- 5.1.1 Kgetha karabo ya maleba. Mmolelwana wo, 'go ema ka dinao' o šupa motho yo mo bjang?
- A Yo mokoto wa kgopana
 B Yo mosese wa kgopana
 C Yo motelele wa kgwahla
 D Wa kgopana wa go ota (1)
- 5.1.2 Go tšwa setsopolweng se, efa dikafoko TŠE THARO tše di laetšago gore Nthomeng e be e le sebotu. (3)
- 5.1.3 Tšweletša lefoko le le latelago ka kganetšo: O be a nyetše Nthomeng. (1)
- 5.1.4 Tsopola seema seo se hlalošwago ke lefoko le: 'Motho a sa ke a tlogela mekgwa ya gagwe' go tšwa temaneng. (1)
- 5.1.5 Hlaloša mebolelwana ye e latelago go tšwa temaneng:
- (a) go tšhaba meetse. (1)
 (b) e le monwana le lenala. (1)
 (c) a mo topile nta thekeng. (1)
- 5.1.6 Laetša dikarolopolelo tše di latelago go tšwa temaneng:
- (a) Lehlaodi la mmala. (1)
 (b) Lehlathi la mokgwa. (1)
- 5.1.7 'Yena' ke mohuta ofe wa lešala? (1)
- 5.1.8 Tšweletša sebopego sa leina le: Motho. (2)

5.2 SETSOPOLWA SA G

[E amantšwe go tšwa go Yp.scam.com]

- 5.2.1 Phošolla mantšu a a fošagetšego go tšwa seswantšhong se. (2)
- 5.2.2 Laetša mehuta ya maina a a thaletšwego lefokong le le latelago: Kgudišo ya bana e nyaka lerato le kgotlello. (2)
- 5.2.3 Bopa mafoko A MABEDI ka lediri le 'nyaka' bjalo ka:
- (a) Ledirani (1)
  - (b) Lediregi (1)

[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40

KAROLO YA D: DINGWALO**GO TSEBA MANG? – HH Ramokgopa**

Mo karolong ye, araba dipotšišo KA MOKA.

POTŠIŠO YA 6**6.1 'MOŠAABITLA'**

Badišiša setsopolwa sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

SETSOPOLWA SA H

Ngwageng wa 1954 ke ge morwedisa Sefolo wa bobedi – Albertina a le mphetong wa B sekolong gomme mogoloagwe Tryphina a le ka mphetong wa ka godingwana. Bana bao ba be ba latelela sekolo mo e ka bago dikilometara tše 12–13 ka ge gagabobona go be go se sekolo ka ge batho ba fao ba be ba sešo ba re selo ka thuto; le gona ba be ba dutše makata, go sa dio ba le motse woo banna ba bego ba ka rerišana ka tša sekolo. E be e sa dio ba Sesothong sela sa kgale, leswiswi le sa tantše batho. 5

Tšatši le lengwe nakong ya ge go bunwa, MmaSefolo le yo mongwe wa bagwera ba gagwe ba tšea leeto la go ya motsaneng o mongwe kgojana le mo ba bego ba dula. 10

MmaSefolo: 'Mokgotse, re tsogele gore re tle re boe e sa le ka pela ka gore o a bona nna ke mmotlana.'

[Letl. 38]

6.1.1 Kgetha karabo ya maleba. Lentšu le *makata* mo lefokong le: '... ba be ba dutše makata' le šupa eng?

- A Kgole
- B Kgauswi
- C Katologana/Kgaogana
- D Pejana

(1)

6.1.2 Efa tswalano ya baanegwa ba ba latelago:

- (a) Sefolo le MmaSefolo.
- (b) MmaTebe le MmaSefolo.
- (c) Albertina le Tryphina.

(3)

6.1.3 Tikologo ya setsopolwa se ke ya sebjale. Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)

6.1.4 Lefokong la mafelelo temaneng ya 1 go na le sekapolelo. Tsopola sekapolelo seo o be o fe le mohuta wa sona. (2)

- 6.1.5 Go ya ka setsopolwa se, motseng wa gabo Albertina le Tryphina ba be ba sa rate thuto. Ka dintlha TŠE THARO akanya ponelopele yeo o bago le yona ka bokamoso bja bafsa ba go se rate thuto. (3)
- 6.1.6 Ka dintlha TŠE THARO tšweletša ditlamorago tšeo di ka hlagelago basetsana bao ba sepelago ka maoto dikilometara tše 12–13 go ya sekolong. (3)
- 6.1.7 Hlaloša mebolelwana yeo e latelago go ya le ka fao e šomišitšwego setsopolweng se.
- (a) ... ba sešo ba re selo ka thuto.
(b) ... nna ke mmotlana. (2)
- 6.1.8 Na maikutlo a gago ke afe ka seo se ilego sa diragalela lapa la ga Sefolo? Fahlela ka karabo ya maleba. (2)
- 6.1.9 Mongwadi wa kanegelokopana ye o fegile babadi. Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (2)

LE**6.2 'DI BOTSE GA DI LEBANE'**

Bala setsopolwa se gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

SETSOPOLWA SA I

Matomefela o dutše borekwa le lapa la gagwe nywaga e masomepedi, gomme a hlokagala. Mogatšagwe a šala a hlokometše dithoto tša lapa leo le bana, a katana, a sa robale boroko. Ka morago ga ngwaga mola mokgalabje a hlokagalago gwa hlokagala morwa yo mogolo. NgwanaMmila a nyaka go fela maatla, eupša a ikhomotša ka gore bana ba ba šetšego ba tla mo thuša. Ba babedi ba go latela yoo ba re go nyala basadi ba boela Mphakane, ba re bona ba ka se dule kua kgole le batho ba gabobona. Mokgekolo a kwa bohloko ge bana ba gagwe ba phatlalala ba mo tlogela mo. A napa a leka go hwetša batho ba ba ka ratago go tla go dula le yena, a ba rekišetša ditsekana tša polase yeo ya gagwe. Gwa tla batho ba sehlophana sa go tsebalega, ba ba ba dira motse, le ge ba gaPhala bona ba be ba le thokwana. 5 10

[Letl. 90]

- 6.2.1 Tsopola mmolelwana wo o bontšhago gore Mosadi wa Matomefela o be a na le maikarabelo. (1)

- 6.2.2 Kgetha tlhalošo ya maleba go tšwa go KHOLOMO YA B gomme o e nyalantšhe le leina ka go KHOLOMO YA A. Ngwala fela tlhaka (A–E).

KHOLOMO YA A	KHOLOMO YA B
(a) Matomefela	A Ngwana wa Sewela
(b) NgwanaMmila	B Tatago Sewela
(c) Sewela	C Mosadi wa Matomefela
(d) Mashilo	D Mogwera wa Sewela
	E Morwedi wa Matomefela

(4 x 1) (4)

- 6.2.3 Go tšwa setsopolweng se efa semelo sa NgwanaMmila o be o fahlele ka lebaka. (2)
- 6.2.4 Hlogo ya kanegelokopana e swanetše go sepelelana le diteng tša yona. Tiiša se ka karabo ya maleba. (1)
- 6.2.5 Moya wo o fokago setsopolweng se ke wa mohuta mang? Fahlela ka dintlha TŠE PEDI. (3)
- 6.2.6 Moanegwathwadi wa kanegelokopana ye ke mang? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 6.2.7 Ka dintlha TŠE THARO hlaloša tema yeo e kgathwago ke moanegi mo setsopolweng se. (3)
- 6.2.8 Akanya kgopolokgolo yeo e tšweletšwago ke lefoko le: 'NgwanaMmila a nyaka go fela maatla'. (1)
- 6.2.9 Ka dintlha TŠE THARO akanya seo o bonago se ka direga mabapi le sephetho sa barwa ba Matomefela sa go tlogela mmago bona. (3)

PALOMOKA YA KAROLO YA D: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 120